Russiske flygtninge i Bramming og Gørding 1918 - 1920

Af Stig Hegn

Den første Verdenskrig blev dengang kaldt Den store Krig, først og fremmest på grund af det store antal der blev dræbt. Danmark var jo ikke direkte involveret. Krigens store søslag, Jyllandsslaget, betød at mange lig flød op på den danske vestkyst. Men ellers tjente mange - det var en tradition siden Napoleonskrigene - på leverancer af fødevarer til de krigsførende. For at markere landets neutralitet, blev der udlagt miner i de danske farvande, og soldater blev indkaldt til at bevogte grænsen, den såkaldte Sikringsstyrke. Men i forhold til resten af Europa mærkede danskerne ikke meget til krigen for 100 år siden. I krigens sidste år ændrede det sig, i hvert fald for den sydlige del af Danmark. Krigen ændrede nemlig karakter i 1917, hvor det russiske zardømme brød sammen og magten overgik til bolsjevikkerne. Deres vigtigste parole var Brød og Fred og de skyndte sig derfor med Trotskij i spidsen at forhandle en fred med Tyskland i Brest-Litovsk i marts 1918. Det var en nødvendighed for bolsjevikkerne, men en stor fordel for Tyskerne, der således kunne koncentrere sig om Vestfronten.

Det betød også at russiske krigsfanger i Tyskland ikke mere var fjender i traditionel forstand, men primært russere som der ikke var nogen grund til at passe særligt på, de ville jo ikke tage hjem og igen dukke op som soldater. Mange russiske krigsfanger var udstationeret i det tyske rige som landarbejdere. Der var også danske sydslesvigere der som tilfangetagne tyske soldater blev sat til at arbejde i Frankrig.

Flugt til Danmark

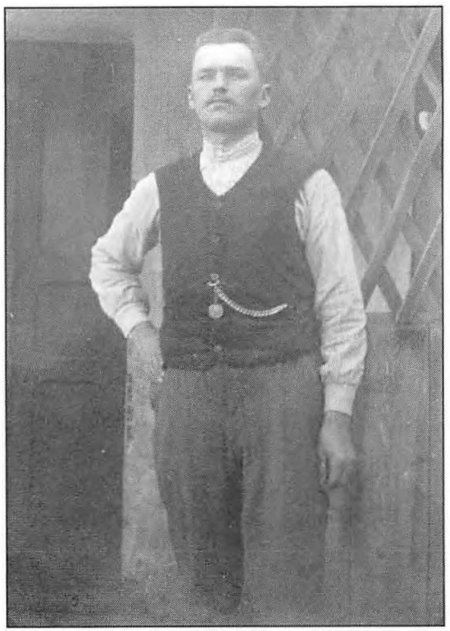
Den manglende bevogtning tilskyndede mange russere til flugt, herunder også til Danmark. Allerede den 13. marts 1918 var 6 russiske krigsfanger flygtet over Østersøen og ankommet til halvøen Hyllekrog ved Rødby. I november flygtede 19 russiske krigsfanger fra Femern til Lolland. Et stort antal flygtninge fra Slesvig-Holsten endte i Danmark, det var nemmere end at skulle sejle over Østersøen. I starten blev de russiske flygtninge venligt modtaget, men som tiden gik blev de afvist; i februar 1919 kunne man læse i avisen at "soldater fra Kolding har affyret 50 skud mod 58 russiske krigsfanger der havde samlet sig i flokke for at tiltvinge sig adgang over grænsen, mellem Hejls og Frederikshøj".

Det lykkedes at overtyde dem om at adgang ikke var tilladt. I september stod der om tre russere der havde prøvet at komme over grænsen ved Hviding, men var blevet stoppet af den tyske vagtpost. En af dem tog et uforvarende skridt - og blev skudt. Avisen kunne meddele at han var gift og havde familie.

Krigen og dyrtiden havde medført et omfattende smugleri. Den 27. februar 1919 havde Vestkysten en stor artikel om problemet, hvor avisen skelnede mellem russere og "mistænkelige". De skrev at en del mistænkelige nok var smuglere.

I Flensborg blev Birgitte Jochumsen fra Øster Løgum anklaget for ulovlig omgang med en russisk krigsfange, og selv om Birgitte sagde at han skam havde lovet at gifte sig med hende, blev hun idømt

1 måneds fængsel. Det var i januar 1919 og dommeren har nok heller ikke set mildere på sagen da det var anklagedes 4. uægtefødte barn.
Skarpe forholdsregler ved grænsen fik en del russere til at forsøge at nå Danmark ved at gå gennem Vadehavet, hvor der ikke var skarp bevogtning. En fisker fra Ribe, Johan Poulsen, har fortalt hvordan han som 17-årig så russerne traske gennem vandet ved Kammerslusen. De sagde at de skulle til Bramming for at være sikre på ikke at blive sendt tilbage til Tyskland. Poulsen fortalte af de tit gav de forkomne mennesker deres madpakke, inden de så gik videre. Russerne havde et håndtegnet kort med, som en dansk sydslesviger havde tegnet til dem. Avisen kunne også meddele en lidt spøjs historie om en russer der i november 1918 var flygtet, men kommet helt til Varde inden han fandt ud af at han var i Danmark.
En lidt speciel historie har udspillet sig på gården Kjærsgaard, der ligger på Mulvadvej 38. Her overnattede to russiske soldater, der var flygtet. Organist Karen Kjær har givet arkivet billederne af de to russere, der var der da hendes far, musikeren Thomas Kjær (1877-1965), ejede gården.





To russere, som var på flugt under 1. Verdenskrig. De overnattede begge på gården "Kjærsgård" i Mulvad, udateret.

Lejrene i Sydjylland

I starten blev der oprettet en del midlertidige lejre i Taps, Hejnsvig, Grindsted, Gørding og Ribe. Plus indkvartering mange steder, f.eks. på Lindknud Skole og i Bramming. Ribe der lå tæt ved grænsen blev hurtigt det sted hvor der var mange russere, først på fattiggården så også i en teltlejr ved Skovlyst i Ribe Plantage. Senere sørgede borgmester Bruun for en lade på Ribe Nørremark på Avlsgården. Laden blev forsynet med vinduer og belagt med trægulv, og der blev holdt licitation over 20 à 40 madrasser med hovedstopning - "uden skråpude og fodstykke" - til overnatning af 130 mand. I foråret 1919 skulle der have været 1.000 russiske flygtninge i Ribe, lejren blev afviklet august 1919.
Flugten til Danmark betød selvfølgelig også belastning af sundhedssystemet. F.eks. flygtede tre russere til Danmark over Kongeåen ved Foldingbro. Det var en drøj tur, da den ene der var stor og stærk, havde båret de to andre gennem åen. De blev i forkommen tilstand indlagt på Brørup Sygehus. Maria Jensen, der var uddannet sygeplejerske fra Ribe Sygehus og derefter menighedssygeplejerske i bl.a. Vilslev, plejede under krigen syge russere der var interneret. Avisen gav hende en flot omtale da hun i 1932 fyldte 80 år.
Der gik selvfølgelig også politik i den. I Ribe opstod der en bolsje-

vikisk fraktion blandt fangerne og de styrede efterhånden lejren. Amtmanden frygtede, at situationen kunne komme ud af kontrol p.g.a. den stigende bolsjevikiske uro blandt grupperingerne i Ribe og Gørding-Malt herreder. De havde en tæt kontakt med hinanden. Russiske agenter for både de røde og de hvide rejste rundt til de forskellig lejre og agiterede, hvilket medførte konfrontationer. I avisen kunne man den 4. december læse om, at en russisk søofficer havde dræbt sig selv ved at springe ud fra 4. sal i København. Han troede at bolsjevikkerne ville dræbe ham!

Lejr i Gørding

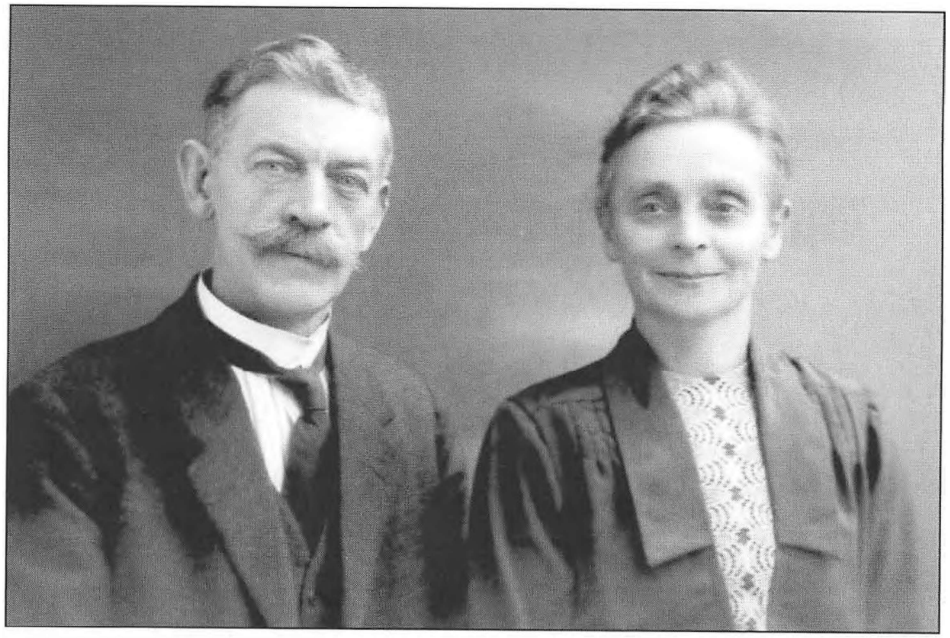
I Gørding blev russerne indkvarteret i forsamlingshuset. I september 1918 tales der om 52-53 personer. En del af dem havde tidligere haft arbejde på Gørding Kostefabrik. "En 5-6 russiske, flinke og elskværdige krigsfanger har haft en jævn god fortjeneste ved at binde lyng- og revlingskoste".

En flugt over grænsen kunne være ret så barsk om vinteren. I januar 1919 var 5 russere kommet gennem Kongeåen ved Foldingbro. Efter at være beværtet af kroejer Grunnet og have fået lidt varme i kroppen, blev de sendt til Gørding.

Ingeniør Wøldicke førte tilsyn med Russerkolonien. Han havde arbejdet med oprettelse af mejeribrug i Rusland en halv snes år, og havde opholdt sig i landet i fire år. Senere var der uro og russerne mødte op på jernbanestationen, hvor de forlangte at blive overflyttet til lejren i Horserød. Herredsfogeden (dommeren) havde imidlertid forbudt udstedelse af billetter til russere. Wøldicke fik dem nu talt til rette så de vendte hjem til deres bolig. "Det er tydeligt nok, at der hersker gæring inden for kolonien". Hvad det drejede sig om, ved jeg ikke. De har måske bare ment at i Horserød var de nærmere hjemmet. Der var vistnok ikke arbejdspligt i Horserød, men til gengæld ingen udgangstilladelse. I juli 1919 blev lejren ophævet, og ingeniør Wøldicke blev fyret. Den 10. oktober meldes lejren for tom.

Bramming - Russerlejren

I januar 1919 var der 49 russere på internatet i Bramming, og avisen skriver om at det kan blive nødvendigt at oprette et internat i den gamle kaserne i Vilslev som Sikringsstyrken havde brugt (senere Forsamlingshuset) da Ribe var ganske overfyldt. Inden russerne kom til Bramming var overnatningsmulighederne besigtiget



Sognefoged Eduard Køhler, der boede i Skolegade, registrerede de russiske flygtninge og sørgede også for tilsyn med dem. Han var blevet sognefoged 4 år før, her med hustru Margrethe, hvis svigerinde var Marie Hansen fra Tværsigvej, u. å.

af embedslægen, amtslæge Winzer og sognefoged Køhler der efterfølgende holdt opsyn med interneringen. Man havde anmodet ingeniør Wøldicke fra Gørding om at være tolk.
I Bramming gik starten den 17. januar 1919, hvor 30 russere afgik med eftermiddagstoget fra Ribe under ledsagelse af overbetjent Petersen. Den 20. januar kom der 18 og sidst på måneden opgjorde avisen det samlede antal i Bramming til 83. Ved afrejsen til de store lejre i Horserød og Hald den 10. juli 1919 var antallet i Bramming 134 personer. Fra Ribe startede flytningen til Horserød allerede i august 1918. Efter februar 1919 blev mange flygtninge returneret til grænsen.
Flygtninge blev først registreret hos sognefoged Eduard Køhler omme i Skolegade 4. Herefter kom de til badning, der foregik i et "meget lille og elendigt lokale" lige øst for Museet. Derefter gik



Midt i billedet ses Punchhuset. Det var ellers en filial af Hotel Kikkenborg når der var marked og dyrskue. Men i 1919 blev det hjem for 40 russiske flygtninge, u. å.

turen til manufakturhandler Chr. Hansen, Storegade 1, lige overfor Kikkenborg. På billedet fra Solbakken ser man mange russere i pæn påklædning.
Så var de klar til indkvartering. Nogle boede i Punchhuset, Kikkenborgs pavillon, oprindeligt lavet til opstilling på dyrskuepladsen (lige overfor det nuværende bibliotek i Sct. Knuds Allé). Her var der køjepladser eller senge. Også andre indkvarteringsmuligheder kunne komme på tale. F.eks. sovesalen på Efterskolen (nu Mødestedet) hvor der var opstillet spiralsenge. Efterskolen er jo nok det sted, der har været bedst plads. I Storegade boede der også russere, hos Købmand Ullerichs (nu Foto-Ole), Storegade 40. Det var Th. Villadsen der stod for købmandens foderstof, der sørgede for at der blev plads i baghuset.
Der var også tale om at bruge den "kaserne" der tidligere var blevet anvendt af Sikringsstyrken. Her blev en planlagt auktion over inventar aflyst i sidste øjeblik. Kasernen lå i Jernbanegade - lige overfor jernbanestationen - på Hollændergården, ejet af den foretagsomme hestehandler Westergaard. Hans mand på stedet hed Søren Klint, det var ham der organiserede kasernen. Avisen skrev, at der var plads til 100. Der var god plads dengang, hestene havde kunnet gå og græsse på venstre side af Elmegade, hvor der endnu ikke var huse. De første russere blev indkvarteret her i Jernbanegade, men da Hollændergården var fyldt, blev Punchhuset lejet den 24. januar, hvor der blev indrettet til 40 mand.

Bespisningen

Når det drejede sig om bespisning blev de sendt til Russerlejren der lå på Tværsigvej 8 i Villa Solbakken. I haven var der opstillet et telt til dette formål. Tværsigvej 8 var et nyt hus, bygget af boghandler



Sikringsstyrken havde været indkvarteret i Jernbanegade 20. Da de rejste blev russerne indkvarteret her, u. å.

Marius Hansen, en af byens aktive personer. Han var manden bag ugeavisen, et blad der spillede en stor politisk rolle dengang. Han havde også siddet i sognerådet for Socialdemokratiet. Men han døde nu samtidig med det nye hus, så det var hans kone Marie Hansen (1881-1944), der stod for madlavningen. På billedet kan man se 90 personer, så der har været gang i kødgryderne. Inden da havde der været tale om at fru Ida Nielsen havde påtaget sig at være madmoder for russerne på Kasernen. Hun havde "kogt mad" til sikringsstyrkens soldater.

Fritidssysler

Lige som i beretningerne fra Ribe, fortælles også om russernes fingerfærdigheder i Bramming. Ane M. Hansen, en niece til Marie og Marius Hansen, har senere fortalt: "Mange af russerne var temmelig fingernemme og lavede forskellige slags småting i træ, bl.a. bæltespænder samt smykkeskrin beklædt med ituslåede ruder, altså glasstumper. Ejler var ti år dengang (senere blev han borgmester i byen, Riber Bertelsen) og han husker russerne som flinke og venlige mennesker der var meget snilde med deres hænder, ligesom de også var ret musikalske. Han besøgte dem tit i Punchhuset og husker hvordan de sad der og skar smukke figurer i træ".
Mary Beck har skrevet at russerne var meget glade for børn, "men vi kunne ikke forstå dem"! Ud over håndarbejdet har hun bemærket at de røg en masse cigaretter. Det er der en anden god historie om:



Russiske flygtninge foran russerlejren "Solbakken", Tværsigvej 8, Bramming. Forrest midtfor ses 4 kvinder, nr. 2 fra venstre er Marie Hansen, u. å.

Augusta Sørensen arbejdede dengang i Brugsen, der lå overfor hvor Biblioteket nu er. Hun fortæller: "Jeg tjente i Brugsen og rejste 1. maj 1919. Der var kommet russiske krigsfanger i Bramming, de boede i Punchhuset ved Sct. Knuds Allé. Det var så sjovt med dem, for jeg måtte ikke sælge (engelske) capstan-cigaretter til nogen, uden også at sælge en pakke humle-cigaretter. Russerne var imidlertid helt tosset med humle-cigaretterne, så dem solgte jeg til russerne, og capstan-cigaretterne til danskerne. Russerne købte også mange spegesild, som de spiste"'.
Et særligt kapitel er Dmitri Virigin fra Omsk, der var skrædder og syede mange kludesko i Bramming. Han flyttede senere til Esbjerg hvor han fik arbejde hos en entreprenør og han blev også gift. Ved Besættelsen blev han anholdt af tyskerne fordi han var russer. Han blev løsladt, men fik dårligt hjerte og døde i 1948.
I november 1918 var der travlhed på Bramming Station. Med toget ankom ca. 50 russere både fra øst og nord, for at rejse til Ribe hvor der blev afholdt russisk (ortodoks) gudstjeneste - så det var altså ikke alle russerne der havde tilsluttet sig bolsjevikkerne!

Pressen

Pressen var i starten venligt indstillet, men ikke den socialdemokratiske. Planerne om indkvartering i Bramming beskrev Vestjyllands Socialdemokrat som noget der var modstand mod. De beklagede sig også over, at udgiften var større end den løn soldaterne i Sikringsstyrken fik. Men avisen indrømmede dog, at ripenserne har fornøjelse af russerne, "om aftenen valfartede de til Plantagen for at høre deres sang og se deres dans". Ribe Stifttidende beklagede sig over at bevogtningen af grænsen var for ringe, selv om de også mente at Sikringsstyrken skulle hjemsendes hurtigst muligt. I februar 1919 stod der om Ribe, at russerne fra den nærliggende flygtningelejr havde deltaget flittigt i brandslukningen på Hans Friis' ejendom på Ribe mark.

Præg på byen

Men i det halve år fra januar til juli 1919, var der mange russiske flygtninge i Bramming. Over hundrede russere i byen må have sat sit præg, som det også er beskrevet. Men byen var præget af en vis gennemgang, tit blev russerne sendt videre til de store lejre i Hald og Horserød. I Horserød var der på et tidspunkt over 2.300 russere, der var klassificeret som plejetrængende krigsflygtninge. I Bramming var der i februar-marts 1919 planer om at flytte 90 hertil. Hjemrejsen gik langsomt, men i december 1918 var den russiske damper Ocean afsejlet med kurs mod Petersborg. Oktoberrevolutionen har måske ikke befordret den slags transporter. I slutningen af marts meddeltes det at de sidste russere - ca. 35 - var blevet sendt til lejren i Hald. Men i juni meldes om 5 russere der var blevet sendt fra Esbjerg til Bramming, så der kom russere til Bramming frem til afrejsen i juli. Det var kommunen der afholdt udgifterne til flygtningene, men de fik pengene refunderet af staten med 4 kr. om dagen pr. flygtning, det svarer til lidt over 125 kr. i dag. At dømme efter billeder blev de også ofte udstyret med nyt tøj.
Der var jo også lokale folk, der kendte til krigen. Således havde ledvogter Julius Jensen, Hellesvej, deltaget i krigen i 1915 på tysk side som sønderjyde. Han blev såret. På et møde i juli 1918 for Hunderup-Sejstrup Ungdomsforening sagde formanden Peter Rosendahl, at han gerne modtog bidrag til KFUMs indsamling til krigsfangerne. Det var nok Julius Jensens venner og ikke russerne der var tale om.

Der er kun spredte vidnesbyrd - ud over fotografiet af Villa Solbakken - om russernes ophold i Bramming. Så vi slutter af med den venlige notits fra Vestkysten ved afrejsen i juli 1919: "Russiske soldater forlader Bramming og siger tak for elskværdighed og god behandling siden de som forkomne flygtninge ankom til Bramming".

Alle fotos er fra Bramming Byhistoriske Arkiv

Litteratur

Nielsen, M. K. (2015). "Og en lille hvil trænger disse mennesker ...: om russerlejren i Ribe. i: Levende viden, (s. 98-117). Liljebjerget.
Dagbladene Vestkysten, Ribe Stifttidende og Vestjyllands Socialdemokrat er gennemgået fra 1914 til 1920 via Mediestream.
Bramming Byhistoriske Arkiv, fond C4/6

Om forfatteren:

Stig Hegn (f. 1939) på Frederiksberg. Bibliotekar ved Bramming Bibliotek 1967-2000. Har været redaktør af Lokalårbogen og er arkivleder for Bramming Byhistoriske Arkiv. Har skrevet eller redigeret en del lokalhistoriske publikationer.